

DANTE - İLÂHİ KOMEDYA OKUMA GÜNLÜKLERİ Dilek Kutzli

1. GÜN

Gümüşlük Akademisi bahçe yazı okuma grubu olarak seçtiğimiz kitap, Dante'nin İlahi Komedyası, YKY, Rengin Teksoy çevirisi, 28.Baskı, 2019.

Rengin Teksoy önsözüne T.S. Eliot'tan bir alıntı ile başlamış, "Dante ile Shakespeare dünyayı aralarında paylaşır; bu iki ada eklenebilecek üçüncü bir ad yoktur"

Peki Dante ve Shakespeare'nin beslendiği kaynaklar nelerdir? Antik çağ filozofları, ozanları ve Yunan mitolojilerinin dışında, üç damar, Hint, Çin ve İran kültürü elbette. Daha ilk kantolarda bu izleği görmek mümkün. Kitabın ön sözünde, Dante'nin evren tasvirini, Ptolemaios'un görüşüne göre tasarladığı yazıyordu. Platon'un evren kozmolojisine çok benziyor. Peki Platon ve hocası Sokrates'in beslendikleri kaynaklar nelerdi? Yine antik çağ filozofları ve büyük ölçüde Homeros ve Hesiodos. Platon Devletine ozanları ve sanatçıları kabul etmez ve lanetler ama kendi kozmolojisini kurarken, onlardan yararlanır. Felsefi kavramlarını lanetlediği ozanlar ve mitoslar aracılığıyla anlatır, odysseus'u, sirenleri, tantalos bulursunuz yazılarında.

Bugün okuduğumuz kantolarda, Lethe suyu geçti. Lethe suyu (nehri) içine girenlerin bildikleri her şeyi unutturan bir nehir. Anımsama, (anamnesis) Platon'un ortaya koyduğu bir kavram, her türlü deneyden bağımsız ilk bilginin, ruhta baştan beri bulunan bilginin yukarı çekip çıkarılması. Lethe suyunun unutturduğu nedir peki? Sadece ruhun hem önceki yaşamının anıları hem de Hades'te karşılaştığı hakikat. Platon Pythagoras'çı ruh göçüne inanır çünkü. Platon bu dünyadan öte dünyaya göç eden ruhların yargılandığı bir mekân tasarlar. (Devlet'in 10.Bölümü, Er Mitosu) Ruh yeniden yaşamak için gerçeğin verdiği sancıyı ya da sevinci unutmalıdır. Ruhlar, Lethe suyuna girip, o güne dek bildikleri her şeyden arınırlar. Ama hafıza kaybolmaz, sadece boşalır. Ruh yeniden yaşama başlarken hafızanın bilgiyi geri çağırmasıyla önceden öğrendikleri yavaş yavaş geri gelir. Çünkü ruh tanrısal kökenlidir ve gerçeğin bilgisi ruha içkindir. Bu nedenle bilgi ruhta doğuştan beri vardır, ama her yeni

bedene kavuşmada, doğum anı ve bildiklerimiz unutulur. Platon'a göre öğrenmek, unutulmanın yeniden keşfedilmesidir.

"Sonra onların katına yükselmek istersen, daha yetkin bir ruh gelecek; seni ona bırakıp, ayrılacağım ben" 1.kanto, sh.43

Platon'un Er mitosunda tarif ettiği modele göre;

"Kabaca bir kirmene benzetilen ve Kader'in (Zorunluluk) hükmü altında devinen bu evrenin en alt kısmına yarımküre şeklinde bir ağırşak bağlıdır ve merkezleri bir olan sekiz oyuk yarıküreden oluşur. Birbirinin içine geçmiş küreler, birbirinden ayrı hareket yeteneğine sahiptir. Kürelerin kenarları aralıksız düz bir yüzey oluşturacak biçimdedir ve sabit duran yıldızların yörüngelerini temsil eder. İçinde de yedi gezegen vardır. Genişlik bakımından en dıştaki çemberden, başka deyişle sabit yıldızlardan sonra gelen ikinci çember, altıncı gezegen olan Aphrodite'dir (Venus). Bu sıralamayla, üçüncü çember dördüncü gezegen Ares (Mars); dördüncü çember, sekizinci gök cismi olan Ay; beşinci çember, yedinci gök cismi olan Güneş; altıncı çember beşinci gezegen Hermes (Mercurius); yedinci çember üçüncü gezegen Zeus (Iuppiter) ve hepsinden daha dar olan sekizinci çember de, ikinci gezegen olan Saturnus'tur (Kronos)." Kaynak: İ.Ü.Felsefe Bölümü ders notlarından derleme.

Yine Rekin Teksoy önsözünde Dante'nin çalışmasının usta sanatçılara esin kaynağı olduğunu yazmış. Benim de bu ifadeye ilave edeceğim resim

konusunda, yukarıdaki resimde de görüldüğü gibi, kadın figürler daima çıplak betimlenir. Bunun nedeni, gizem kültürlerinde kutsallar kutsalına erişen adayın genellikle çıplak olması gerektiğidir. Orfik-Dionysos ritüellerinin temeli de onlardı, yani bu ritüellerin hem mistik, -belki de şöyle demek daha doğru olur; ruhun dünyevi gerçeklikten kurtulduğu kendinden geçme ve coşkunluk- kıskırtıcıları hem de yücelme araçları kadınlardı. Özellikle Helenist gizem kültürlerinde.

"Ey erdemli kadın, gökyüzünün en küçük yuvarına insan türünü egemen kılan yalnızca senin erdemlerin" 2.Kanto, sh.47

"Gecenin soğuşunda büzülüp kapanan, gün ışıyınca dirilip doğrulan çiçekler gibi ben de sıyrıldım uyusukluktan, yüreğimi öyle bir korkusuzluk kapladı ki, konuştum özgür bir insan gibi." 2.Kanto, sh.52

Peki "Özgür insan" kimdir? Kime özgür diyebiliriz? Platon Er mitosunda " *Suç, suçlu seçenin olur. Tanrı suçsuzdur.*" der.

Yani insan yaşamını seçerken özgürdür, adalet ve adaletsizlik bizim seçimlerimizin sonucudur. Geçtiğimiz yüzyılın tüm varoluşçu felsefelerinin temel düşüncesidir bu. Seçim yapabilen insan özgürdür. Günümüzde ise Julia Kristeva'nın dediği gibi özgür insan "konuşabilen" insandır. Ne kadar doğru!

Atina demokrasisinde " (...) köleler ve kadınlar vatandaşlık hakkına sahip değiller. Atina'da neden şu...Özgür olan insan oy verecek diyor, ama özgür insanın aynı zamanda evi toprağı mülkü olması lazım. (...) orada birisi otoritenin boyunduruğı altında oy verecekse onun oy hakkı olamaz. Çocukların tepelerinde babaları varsa, kadınların da tepelerinde kocaları varsa, etkilenmişlerdir onlardan. Çünkü onların egemenliği altında yaşıyorlar. Kendi akıllarıyla kendi kararlarını veremeyecekler." Ali Akay, Félix Guattari, Öznellik Alanları, Otonom Yayıncılık

Dolayısıyla da özgür vatandaş sayılmazlar. Onlar konuşamayanlardır. Peki ya biz?

11.6.2019

2. GÜN

Bugün Dante okumanın ne kadar zor olduğunu düşündüm. Anlatımın yalın ve anlaşılır olmasına karşın, batı kültüründen olmayan biri için sözcüklerin altındaki anlamları kavramak çok oldukça zor. Kültürümüz farklı...

En ateist batılı bile kilise öğretisi ile büyür, düzenli kilise ziyaretleri, ilahiler, klasik müzik (ki o klasik müziğin büyük bölümü incildeki öyküler, İsa ve tanrıya

adanmış ezgilerden oluşur) batılı bir çocuk daha küçükken hepsini satır satır bilir. Kilise için yapılmış şaheserler arasında geçirir çocukluğunu. Batı; medeniyetini büyük ölçüde kiliseye borçludur. Daha doğru bir ifadeyle, kilise ile olan mücadelesine. Çünkü dinini iyi öğrenmiş ve onun baskısıyla mücadele edebilmiştir.

Dante okurken, her satırda rastladığımız mitolojik karakterlerin yanı sıra, kilise babalarının adları da geçiyor. Bu kilise babaları, dünyayı derinden sarsmış ve etkilemiş kimlikler. Felsefeleri, yarattıkları tartışmalar ve tanrı kanıtlamaları ile ünlüler. Hemen dikkatimi çeken iki isim; aziz Petrus ilk papa sayılmış ve aziz mertebesine yükseltilmiştir. "ben onun yalancısıyım" sözüyle ünlüdür. Burada üstü kapalı bir şüphe durumu vardır yine de.

"Roma da, imparatorlukta merkez yapılmıştı, büyük Petrus'un ardılı orada oturacaktı. Senin de övdüğün gibi bu gezi boyunca öğrendikleri, kaynak oldu başarısına ve papalık iktidarına. Daha sonra Vas d'elezione de (Paulus) gitti oraya, pekiştirmek için inancını, kurtuluşa varan yolda.

Peki kim izin veriyor bana? Niçin gidiyorum ben? Ne Paulus'um ne de Aineias'ım ben" İkinci kanto:23-30

Bana göre, bu bir kaç satırlık ifade de ince bir alay ve sorgulama var. Yaşadığı zaman ortaçağın sonları, insanlar çok ezilmiş kilise baskılarından, bireyin hiç önemi yok. Rönesans geliyor.

Okuduğumuz kantolarda geçen diğer isim de Aziz Augustinus. "İtiraflar" kitabında Zaman problemini inceler.

" Öyleyse zaman nedir? Bunu bana kimse sormasa bile biliyorum, ama biri sorarsa nasıl açıklayacağımı bilmiyorum. Ama şurasını kesin olarak söyleyebilirim ki, hiçbir şey geçmeseydi (zamanda), geçmiş zaman olmazdı; hiçbir şey olacak olmasaydı gelecek zaman olmazdı; hiçbir şey olmasaydı şimdiki zaman olmazdı. Şu iki zaman, geçmişle gelecek zaman, geçmiş artık olmadığına ve gelecek de gelmediğine göre nasıl varlar? Şimdiki zaman hep şimdi olsaydı geçmişe gitmeseydi, o zaman 'zaman' olmaktan çıkıp ebediyet olurdu. Öyleyse, 'şimdi'nin zaman olabilmesi için geçmişe akması gerekiyorsa o zaman ona nasıl vardır diyebiliriz? Mademki var olmasının nedeni, var olmayı terk etmesi oluyor, kısacası ona zaman olmamaya yöneldiği için gerçekte zamandır diyebiliriz." (Augustinus, İtiraflar, 11. Bölüm, Çeviri Dominik Pamir, Kaknüs Yayınları, Birinci Basım, 1999)

Bu düşüncelerden sonra Augustinus, her üç zamanın da bulunduğu tek yerin insan hafızası olduğu sonucuna varır. Bu epifani anı, o zaman bir atom bombası etkisi yapar. Tanrının insan kılığında görüldüğü andır.

Satır aralarında, son derece uygun yerlerde geçen bütün bu kaynaklar, Dante'yi çok katmanlı bir yazar yaparken, bu kültürden uzak benim gibi okurların bu derinliği görememesi çok olası. Kolay okunur gibi görünen ama altında devasa katmanları olan bir yazar. İki dünyayı ayıran sınırı, net olarak ortaya koyuyor. Bunlar laiklik mücadelesi adımları.

11.6.2019

3. GÜN

"Dünya'yı rastlantıya bağlayan Demokritos'u, Diogenes'i, Anaksagoras'ı, Tales'i, Empedokles'i, Herakleitos'u bir de Zenon'u gördüm." 4.Kanto:136

Daha onlarca filozof, şair, mitolojik kahraman ve soylu vardır cehennemde. Leyla haklı bir soru sordu: "Neden bu insanlar cehennemde?"

Aklıma Alberto Manguel'in satırları geldi: "Platon'un bütün Kasandraları, diğer bir deyişle öngörülü şairlerin tümünü Cumhuriyet'ten ihraç etmesi, o zamandan beri sayısız hükümet tarafından tekrar tekrar yürürlüğe konmuş bir tedbirdir.(...) Bir toplum olarak, failin esas işlevinin aydınlatmak, okuru olan bizleri inançlarımızı yeniden tanımlamak, tanımlamalarımızı genişletmek ve sorularımızı yanıtlamak üzere durmadan kışkırtmak olduğunu biliriz. Ancak aynı zamanda, aksamalar ve belirsizlikler korkusuyla, kurmacayı yalana eşitleyerek ve sanatı siyasi gerçekliğin karşısına koyarak failin rolünü uydurukçuluğa indirgeriz: Bu da, bir bakıma Kasandıra'nın ağzının içine tükürmektir." Kelimeler Şehri, YKY.sh.29

Sanırım Dante'nin cehennemi dünyanın distopik bir kopyası. Sokrates'te nasibini almıştır bu tedbirlerden, Spinoza'da ve daha yüz binlerce beyin de. Burada bir gerçeklikten söz ediliyor. Bu durumu, yaşayanlardan daha iyi kim bilebilir? Dante'de ömrünün neredeyse 20 yılını sürgünde geçirmiş.

"Epikuros'la onun yolunu izleyenlerin, ruhun da vücutla öldüğünü söyleyenlerin mezarları şu köşede" 10.Kanto:13

Bölümün dip notlarında, Farinata ile Dante'nin konuşmalarının Cehennem'in en önemli bölümlerinden birini oluşturduğu yazıyor. Kitaptan anladığımız, Farinata'da Epikuros takipçilerinden. Epikuros'a göre insan ölümlü bir varlıktır, ama ölüm aslında bir hiçtir. Bütün iyi ve güzel şeyler insanın duygularına dayanır; ölümse bu duyguların ortadan kalkmasıdır. Bu yüzden insan içindeki ölüm korkusunu atmalı, içini karartmalalıdır, şu ünlü sözü söyler: "Biz varken ölüm yoktur; ölüm varken de biz yokuz." Ona göre insanlar bu dünyada yalnız başlarıdır; tıpkı atomların sapmaları ve birbirleriyle çarpışarak birleşmeleri gibi, insanlar da özgür iradeleri ile birleşip toplumları oluştururlar. İnsan hareketlerini

belirleyen bir tanrı yoktur, kendi başlarına hareket etmek zorundadırlar, bu anlamda tamamen özgür iradeye sahiptirler.

Farinata Epikuros takipçisi olarak, ruhun ölümsüzlüğüne inanmadığı için Tanrıya karşı günah işlemiştir. Kapağı açık mezardan onun sanki cehennemi lanetler gibi duruşu Dante'nin dikkatini çeker ve Farinata'yı görür. İlginç olan, bölümün dip notunda Farinata'nın Floransalı krallık yandaşları Ghibellin'lerden olduğu yazıyor. Kitabın en başında, önsöz de ise (sh.10) Dante ve ailesinin ise Guelf'lerden olduğu, Dante'nin de Ghibellin'lere karşı yapılan savaşa katıldığı açıklanmıştı. Bölümdeki Dante-Farinata konuşmaları bu durum göz önüne alarak okunduğunda anlam taşıyor. Cehenneme kadar uzanan bir kan davası.

Sonraki kantolarda, sözü edilecek çok fazla konu var, ama bence en önemlisi; 18.Kantoya kadar, ölümlü, yarı ölümlü, insan, yarı insan yarı hayvan varlıklar, canlı ve kişileştirilmiş bir doğa görüyoruz. Bu bölümü son derece Parmenides'çi buldum.

Parmenides'in ünlü "Doğa üzerine" ya da "Nesnelerin Doğası" üzerine şiirinde anlatıcı, insanların (ya da ölümlü varlıkların) gelip geçtiği ve aşındırdığı yolun çok ötelere seyahat eden bir gençtir. Atlı arabasıyla karanlıklardan geçip ışığa doğru ilerler.

Bu yolculukta kendisine duyguların kişileştirilmiş biçimi olan Güneş'in kızları da eşlik etmektedir. Amacı, isimsiz bir tanrıçanın kutsal tapınağına ulaşmak ve ondan gerçekliğin ne olduğunu öğrenmektir. Sonunda biri geceye, diğeri güne açılan iki kapının önünde durur ve hangisinden geçeceğini bilemez. Bu kapıların biri onu gerçeğe (hakikate, doğruluğa ya da 'Bir' olana) götürecektir, diğeri sanılara.

O sırada Tanrıça dile gelir ve bu genç konuşuna her ikisini de öğrenmesi gerektiğini söyler. Demek ki genç hem geceyi hem gündüzü öğrenecektir. Yani hem insani kanıları ya da sanıları, yani yanlış olanı öğrenecektir, hem de doğruyu, yani kesin olanı öğrenecektir. Bu şekilde gerçekliğin birbirinden farklı iki yüzü olduğunu görecek ve bize de gösterecektir.

Dante'de, Parmenidesin şiirinde olduğu gibi, seyahati sırasında, bir çok varlıkla karşılaşmakta. İnsan başlı-aslan gövdeli-yılan kuyruklu Geryon, yarı at-yarı insan Kyron, Kanatlı, Dokumacı Arakhne vs.vs. Bütün bu figürler, bir yandan korkunç ve vahşi, diğeri yandan öyle görünmeseler bile iyi özellikleri taşıyan varlıklardır. Akhilleus'un babası eğitsin diye Kyron'a teslim etmiştir oğlunu. cehenneme atılmış Kayron Akhilleus'u çok iyi eğitmiştir üstelik, o garip görüntüsüne karşın. bilge ve huzurlu bir varlıktır Bütün bu karma, ölümlü ve yarı-ölümlü varlıklar Parmenides'in gösterdiğini gösterir bize. Gerçeğin birbirinden farklı iki yüzü olduğunu. Hem geceyi, hem gündüzü. Hem gerçeği hem sanıyı.

Dışarıda biz kendimiz değilizdir, bizden olmamız beklenen kişileriz . Uyum ancak

içimizdeki bu iki zıt kutupla mümkün. Biz ve içimizdeki ötekiyle. Mitolojilerin amacı bireyi toplumla birleştirme, içimizdeki bu canavarları güvenilir bir kalıba dönüştürme çabası. Günümüzde de böyle değil mi bu?

12.6.2019

4. GÜN

Bugün okuduğumuz bölümlerde, diğer kantolarda olduğu gibi yine adalet kavramı sorgulanıyor. Ben bu okumaları yaparken, zihnimde Tanrının adaletini, devlet adaletiyle değiştiriyorum ve Dante'nin de zaman zaman alegori ve sembolizmle bunu yaptığını düşünüyorum. Yine üzerinde konuşulacak çok fazla şey var, ne var ki, bunların hepsine değinmek sayfalar sürer. Bu nedenle sadece beni çok etkileyen iki konuyu aktarmak istedim.

"Bakışlarımı dibe onlara doğru indirince şaşırıdım, çeneleriyle gövdeleri arasının ters dönmüş olduğunu gördüm: Böbreklerine bakıyordu yüzleri, gerisin geri yürüyorlardı." 20. Kanto:10-13

Manto'lardan söz ediyor. Günahkarların gözyaşlarının sırtlarından aşağı doğru aktığını tasvir ediyor. Başları tamamen arkaya dönük olduğu için arkaya bakıp geri gerisin geri yürüyorlar.

Bu sahne Dante'nin ağlamasına sebep olur. Vergilius ise hoşlanmaz onun acıma duygusundan, "Tanrının verdiği cezaya acımdan daha büyük suç mu olur?" diye sorar.

Peki neden ağlıyor Dante?

"Yüz yüze gelindiğinde tanrılar korkunçtur" der Homeros. Mitolojilerde insanın etrafı tanrılarla çevrilidir. Olaylar tanrılar tarafından sabitlenmiştir. Buna rağmen bazı başat karakterler tanrılardan destek beslemek yerine kendi iç seslerini dinlerler, bu iç ses, kendisiyle konuşma, toplumun değerlerine ya da baskısına karşı, kendi kararlarını uygulayabilmesi, fikrini açıkça söyleyebilmesi, kişinin kendini özgür hissetmesi, hem topluma hem de tanrılara karşı tavır alması demektir. Kahramanın, toplumun doğrularına karşı kendi doğrularını uygulaması, birey olmaya doğru atılmış bir adımdır. Tanrılar hoş görmezler bunu. Bilici Amphiarus çok ileriye görmeye çalışarak, tanrının alanına girmiş, yani haddini aşmıştır. Tanrıyı kızdırır bu durum. Yeryüzünde yaşarlarken, geleceği görebilen bilicilerin cezaları, artık ileriye yani geleceğe değil, hep arkalarına bakmaya mahkum edilmeleri oldu. Bütün bireyselleşme çabaları, mitolojik tanrıların gazabıyla sonuçlanır. Bence Dante'nin ağlamasının arkasında yatan sebep budur.

Benim için son derece etkileyici diğer bölüm ise 25.Kanto

"Birbirlerine karıştılar, renkleri iç içe geçti, sıcak balmumundan yapılmışlardı sanki, artık ikisi de eskisi gibi değildi." 25.Kanto:61

Bölümde Dante yılanla insanın dönüşümünü detaylarıyla ince ince anlatır. Ovidius'un "Metamorphoses" Dönüşümler'inin tadını alırız. Ovidius, eserinde Yunan mitolojik doğa anlayışını "her şey değişir, hiçbir şey yok olmaz" diyerek açıklar. Bu ifade her an devinen ve değişen canlı doğada, yaşam ve ölümün iççeliğini, beden ve ruhun birbirine kenetlenmişliğini, doğada varolan bir şeyin asla yok olmayacağını gösterir. Ruh, her an gezinir, bazen bir ağaç olur, bazen bir hayvan bazen de bir yılan. Yılan aslında zamanı sembolize eder burada, batının linear zamanında yılanın başı geleceği, gövdesi şimdiyi ve kuyruğu geçmiş iimler. Doğunun zamanı ise ayın hareketleri gibi düzenli tekrarlardan oluşur, daireseldir, yılan gövdesini kıvrırarak bu zamanı iimler. Böylece varlık yok olmaz, başkalaşır, kabuk değiştirir. Dante, bütün o acılara karşın, cehennemine umudu salar böylece.

13.6.2019

5. GÜN

Yemyeşil çimenler ve kocaman bir zeytin ağacının altında, daire olmuş, oturuyor,

kitap okuyoruz. Dünkü yılan metaforunun etkisindeyim hâlâ. Birkaç gündür üzerinde oturduğumuz plastik sandalyeler yok bugün, kimimiz evden getirdiğimiz sandalyelerde kimimiz yeşil çimenlerin üzerinde oturuyoruz. Aklıma bir rüya geliyor. Benim değil, Kekule'nin rüyası. Kekule uyurken bir rüya görür, rüyasında yılan daire olmuş, kendi kuyruğunu ısırmaktadır. Bir Ouroboros. Kendini yeniden yaratmanın simgesi. Birden uyanır ve karbon problemini çözdüğünü anlar. Elimizde tuttuğumuz plastik kalemleri ve günlerdir oturduğumuz plastik sandalyeleri, organik kimyanın kurucusu Friedrich Kekule'ye ve onun yılanlı rüyasına borçluyuz. Plastiği sevmesek de, artık hayatımızda var. Özellikle plastik sandalye Afrika'nın güneyinden, kuzey ülkelerinin karlı diyarlarına kadar, her köşe başında dünyayı birleştiren tek kültürlülüğün simgesi gibi. Üstelik de rahat. Bugün Dante'nin "Cehennem"ini bitirdik. Kitabın ilk satırlarında şöyle diyordu Dante:

"Yaşam yolumuzun ortasında, karanlık bir ormanda buldum kendimi, çünkü doğru yol yitmişti" 1.Kanto:1

Korku ve acı dolu yolculuğunda, karanlık ormanda gördüğü Pars, Aslan ve Kurt bütün günahları simgeler. İnsana doğru yolu kaybettiren ahlâk bozucular. (Doğrusu benim için ahlâk bozucuların başında patates kızartması, cips ve sigara gelir, hiç dayanamadığım üç şey, kocaman gülüyorum burada, bunlarla savaşımlarım bir ömür boyu sürecek gibi.)

Ahlâk bozuculardan simyacılar da bu bölümde, simyacı eylem de büyük suçlardan sayılmış. Sonuç olarak aynı öz. Suçları, yaşam gizemleriyle uğraşmak, tıpkı biliciler gibi. Tanrının sınırlarını aşmaya çalışmak.

Sonunda Dante cehennemin en dibine indirir bizi. Buzlarla kaplı bir cehennem. Kolektif inancımızda cehennem ateşlerle kaplıdır oysa. Dante'nin cehennemi neden buzlarla kaplıdır? Kolektif inanç karşısında bireysel inanca verdiğimiz anlam nedir?

"Nasıl buz kestiğimi, güçten kesildiğimi sorma bana ey okur, bunu yazamam, çünkü yeterli sözcükleri bulamam. Ölmemiştim ama diri de değildim; bir nebze aklın varsa kendin tasarla ne hale geldiğimi, yaşamla ölümden yoksun kalınca. Acılar ülkesi hükümdarının gölgesi buzlardan yukarı yükseliyordu " 34.Kanto: 22-29

Sonra devam ediyor:

"Ne denli güzelse vaktiyle, o denli çirkin olduğuna, yaratıcısına başkaldırdığına göre, her türlü kötülüğün kaynağında o olmalıydı. Şaşırdım kaldım" 34.Kanto: 34-37

Burada Lucifer yani şeytandan söz ediyor. Baba, oğul, kutsal ruh üçlemesinde,

baba gücü, oğul sevgiyi, kutsal ruh bilgeliği simgeler. Hepsinin de zıtları vardır. Baba yani Tanrı - Şeytan ikiliği, sevgi-nefret ikiliği, bilgelik-cahalet ikiliği. Cennet - cehennem ikiliği. Bütün bu zıt kutuplar bir arada, birliktedir. Kavram olarak farklı ama birlikte ve birbirlerinin içinde. Birini çıkardığınız zaman ötekenden, diğerinin anlamı kalmaz. Nefret duygusu olmadan sevginin anlamını, beyaz olmadan karanın ne olduğunu nasıl fark edebiliriz? Cehennemın en dibinin buzlarla kaplı olması anlam kazanır böylece. Ateşler içinde yanıp, yok olmaz ve başka bir şeye dönüşmez. Bu zıt kutuplar, donmuş, camdan bir fanus içinde stabil kalır. Tek bir varlığın, yani oluşun çeşitlemeleridir bunlar. Tanrı aynı zamanda şeytan bütün bu zıt varlıkların bileşim noktası, oluşun kendisidir. Büyüleyici ve son derece akılcı.

14.6.2019

6. GÜN

Bu gün Araf 1 - 7. kantoları okuduk. Thomas İtalyanca orijinalinden okuyor. Geçtiğimiz günlerde, Figen Thomas'dan İtalyancasından bir bölüm okumasını rica etmişti. Thomas'ın seçimi Araf'ın girişi oldu. Kulağıma gelen son derece şiirsel bir dil. Türkçesi de öyle, cehennem bölümüne göre daha yumuşak ve sakin yazılmış.

Cehennem daha çok adalet ve yargı üzerine, bugün okuduğumuz bölümler ise daha çok günahlar ve görme üzerine. Tanımadığımız pek çok isim geçiyor. Okumaya Thomas başladığı ve Avrupa tarihini iyi bildiği için bu bölümü onun yorumundan dinlemek istedim. Şunları söyledi, aynen iletiyorum size:

"Dante"nin melekler ve tanrıdan çok fazla söz etmesinden biraz sıkıldım, günahlarınızı sadece onlar affedebilir vs. fakat bunlar henüz çözemediğimiz metaforlar da olabilir. Yine de Dante'yi anlamak zor çünkü İtalya'nın yerel tarihinden çok fazla söz ediyor. Örneğin yine bu kantolarda örneğin 14.kantoda "Arno", Toskana'daki bir nehir hakkında uzunca bir metin yazmış. Çok güzel bir nehir fakat zavallı Arno, musibet Floransa'dan akmak zorunda. Floransa kötü bir şehir, Dante'nin düşmanlarıyla dolu. (Dante Floransa da sürgün cezasına çarptırılır ve hayatının 20 yılını sürgünde geçirir) Burada tanımadığımız bir sürü insandan söz ediyor. Elbette bu satırlar son derece anlaşılır, öfkesinden kurtulmaya çalışıyor fakat 600 yıl sonra biz bu şartları ve onun çağdaşı olan bu insanları kolayca anlayamıyoruz. Burada başka bir bakış açısı

kazanıyorum belki, bunların hepsi birer günahkar ve her kanto özel bir günah durumu için yazılmış olabilir, kıskançlık, öfke vs. gibi. Belki bu günahların her biri bizim bir duyumuzla bağlantılıdır, örneğin 13.Kantoda, iki ya da üç kez gözlerden söz ediyor, açılmış gözlerin dikilmesinden söz ediyor. Bakışımızın önyargılarından. Objektif olabilmek için kör olmalıyız. Diğer kantolara henüz göz atamadım ama belki de her kanto bizim bir duyumuzla bağlantılıdır. Kulak ya da tad duyusu ya da herhangi bir duyumuzla. Kısaca bütün bu bölümün önyargılarımızla ilgisi var. Önyargılı bakmasak günahkar olmazdık.

"Ey köle İtalya, acılar ülkesi, fırtınada kaptansız gemi, taşranın değil, kerhanenin ecesi!" Araf,6.Kanto:76

Bu dizelerdeki şikayet zamanla ilgilidir. Tıpkı bizim bugün ülkemiz hakkında yaptığımız şikayetler gibi. O zamanların İtalya'sı onlarca parçaya bölünmüştü ve Garibaldi'ye kadar bu durum böyle sürdü. Ayrıca papa, İtalya topraklarından pay aldı. Almamalıydı, onun maddi değil ruhani olması gerekiyordu ve yabancı güçler vardı ülke içinde -bugün burada olduğu gibi- Bir çok krallar ve hanedanlıklar gelip geçti. En son olarak II.Friedrich/Federico'yu görüyoruz. Bir İtalyan. Tek kelime Almanca bilmiyor. Önce Sicilya Kralı, sonra Alman kralı ve Kutsal Roma İmparatoru olarak Sicilya'dan - kuzey Almanya'ya kadar büyük bir alanı yönetti, (ö.1250) Fakat İtalya'yı önemsemediler, kendi imparatorluklarına "Kutsal Roma imparatorluğunun Alman Ulusu" dediler. Kendilerini Kutsal Roma'nın mirasçısı ilan ettiler. Federico'nun ölümünden sonra 100 yıl imparatorluğun olmadığı bir dönem yaşandı. Bu döneme "İmarotorluksuz kötü zamanlar" denildi. Taki Rudolf (Habsburg Hanedanlığı, Habsurg kalesi bugünkü İsviçre topraklarında) imparator olarak seçilene kadar. İlginç olan İmparatorun seçimle işbaşına gelmiş olmasıdır. Bu Dante'nin söyleminden de anlaşılacağı gibi, o zamanlar ideal olan, bir ülkenin imparator tarafından yönetilmesi. O zamanlar Cumhuriyet hakkında konuşmaya cüret edemezdi. Yakılabilir, ağır cezalara uğrayabilirdi.

Bölümde Sezar ve Brutus'ten de söz ediliyor. Sezar iyi ve ulu, Brutus ise hain ve kötü. Brutus Sezar'ı Cumhuriyeti korumak için öldürdü. Bu, ilginç bir paralellik cehennem bitişi ve arafın başlangıcı arasında. Cehennemin bitişinde büyük şeytanın ağzında Brutus ve Cassius vardı. Brutus ve Cassius gerçekte kötü ve hain insanlar değillerdi. En azından bizlerden daha fazla günahkar değildiler. Arafın başlangıcında, birkaç kez Cato'dan söz ediliyor. Cato'da Brutus gibi Roma Cumhuriyeti için mücadele ediyordu. Oysa günümüze kadar okullarda bizlere öğretilen, Sezar'ın iyi, Brutus'un ise kötü olan olduğu öğretildi. Oysa Sezar, diktatördü ve

diktatörlere karşı olmalıyız. Ama öyle görünüyor ki, dünyada, günümüzde bile diktatörleri seçimle işbaşına getirme eğilimimiz var. "

Thomas Kutzli

17.6.2019

7. GÜN

"İnsan ruhunun arınıp da Cennet'e çıkmayı hak ettiği ikinci beldeyi anlatacağım şimdi." Araf, 1.Kanto:4

Dante'nin Araf'ına Katolik kaynaklarda verilen isim Limbo. Burada cehenneme gitmeyecek fakat yine de ceza çekecek ruhlar bulunuyor. Fakat büyük suçlular değil bunlar. Bir bölümü vaftiz olmamış, ya da vaftiz olmayı reddetmiş kişiler. Bir kısmı Hıristiyanlık öncesinde doğmuş, yaşamış ve vaftiz olmadan ölmüşler. Bunlara erdemli putperestler (paganlar) deniliyor. Yani kendi suçları olmadan vaftiz olmayanlar. Peki vaftiz olmadan ölen yeni doğmuş bebekler? Bu durumu da akla uydurmuş Katolik kilisesi, Linfo - infantum yetişkin olmayanların, Linfo - Patrum yetişkinlerin gittiği Limbo. Kelime olarak "sınırdaki" anlamını taşıyor. Cehennem değil, cennet de değil sınırdaki bir yer. Daha sonraları metaforik anlamlar yüklenmiş kelimeye, cezaevi, hapis gibi. Ortaçağ inançlarına göre Limbo'da olan ruhlar, her an her dakika etrafımızdalar. Günümüzde hâlâ buna inananlar var.

Dante bu ruhlara üzülen onları cennete çıkmayı hak ettiklerini düşünüyor. Burada sık sık "gölge"den söz ediyor.

"İçlerinden biri öne çıktı, boynuma sarıldı büyük bir sevgiyle, aynı şeyi yapmak zorunda kaldım ben de.

Ama, içi boştu gölgenin!" Araf,2.Kanto: 76

"Gölge veren bedenimin gömülü olduğu yerde çoktan akşam oldu"

Araf,3.Kanto: 25

"Bu gördüğünüz bir insan bedeni, bu yüzden gölgesi vuruyor yere" Araf, 3.Kanto: 94

"Sanırım gölgesini görmek için durdular, öyleyse, gereken yanıtı almış oldular;" Araf: 5.Kanto: 34

Yani varlığın kanıtı gölge. Var olan fakat görünmeyen ruh. İnsanın iki yarıya ayrılması. Dante'ye göre ruhların gölgesi yok Araf'ta, bu nedenle gölge görünce şaşırıyorlar. Canlılığın kanıtı çünkü. Bana kalırsa, ona göre gölge, bazen de

insan doğasının ikiliğini temsil ediyor. İnsan kötülüğünün somut olamayan gücünü, zayıflıklarını bedensel bir formda sergilemiş, ışıkla karanlık arasındaki gerilimi gölge ile göstermiş. Ayrıca geleneksel inançları ifade etmek için de iyi bir yol yaratmış.

"Güneşin körlere ulaşmaması gibi, burada da göklerin ışığı bu gölgelere göstermiyordu kendini;
çünkü demir bir iplikle delinip dikilmişti gözkapakları, tıpkı yerinde durmayan yabani atmacaların dikili gözleri gibi." Araf, XIII : 67

13-14.Kantolar da, tanrılarla boy ölçüşmeye kalkışmanın, sınırı aşmanın gözün görme yetisinin kaybedilmesi ile cezalandırılması ilginç.

Bizim kem göz dediğimiz , baktığını nazara uğratan göz. Dip nottan okuduğumuza göre atmacaları da eğitmek için göz kapakları dikilirmiş. Atmaca görüşü en keskin, uzağı en iyi gören kuşlardan biri, bununla, kıskançlıkla dışarıya bakmak yerine daha yaratıcı, imgesel bir görüşe sahip olmanın önemini vurguluyor olabilir. Yine de Atmacanın gözü geçici olarak dikildiğine göre, bu insanların suçlarından arındığında gözlerinin açılması umudu var.

Araf'taki ruhlarda dikkat çeken ortak nokta, insanın dik duruştan, başı öne eğik aşağı bakan, duruşa geçişin sancılarını duyumsatılmak istenmesi. İnsanın davranışlarıyla, doğadaki her sevgi ve her güven bağını koparmaya çalışması, her kötü niyetli eylemi, insanın dik duruşunu bozarak, yere yakın, yerde oturan ya da sürünen, uzuvlarını ya da yetilerini kaybetmiş olarak dönüştüğü bedenle anlamlandırılmış. (12.Kanto Arahne resmine bakınız.)

18.6.2019

8. GÜN

Bu gün okuduklarımızda Aristoteles etiğini düşündüm ve Dante'ye etkilerini. Sadece Dante'ye mi? Tüm kıta Avrupasına. Hatta tüm islâm dünyasına.

Nikomakhos'a Etik kitabında Aristoteles'in sorusu şudur: "Başlıca iyi nedir, insanın amacı nedir?" Sorunun cevabı tektir: "Mutluluk" . Bu cevap onu biraz hazcı gibi gösterse de, erdem olgusu ile bunu aşar. Yanlış hatırlamıyorsam sekiz erdem sayar. Bu erdemlerle mutlu olabiliriz. Bunlardan biri; Karakter Erdemidir. Bir ortada olma durumudur. Ortanın uzağındaki uçlar birbirine karşıt gibidirler. Şöyle ifade eder:

"Uçlar hep birbirleriyle hem de orta olanla karşıttır. Eşit dediğimiz şey, küçükten büyük, büyüktü küçükten. Yine de etkilenim ya da eylem söz

konusu olduğunda, ortadakiler eksikten fazla, fazladan eksiktirler"
(Nikomakhos'a Etik, II.Kitap, Say yayınları, Eski Yunancadan Furkan
Akderin Çevirisi.)

19 ve 20. Kantolar Hasislik ve Müsriflik üzerineydi. Leyla'nın sorusu "neden bu iki eylem aynı yere konmuş?" diye. Sanırım ortanın uzağındaki iki uç oldukları için. Araftaki bütün suçlular hep " Altın orta" dan uzaklaşanlardır. Karakter erdemlerini, uçlara doğru giderken kaybetmiş kişiler.

16.Kanto ise öfke üzerine, bu dünyanın işleyişini az buçuk bilen biri nasıl öfke taşımaz ki içinde? Dante bile kendi zamanından şikayet ediyor. Ondan öncekilerin de şikayetlerini biliyoruz. İnsan var olduğundan beri aynı şikayetler. Bizim bugünlerde uzay resimlerine, filmlerine bakıp, uçsuz bucaksız evren içinde neredeyse görünmez küçüklükte olduğumuzu düşündüğümüz ve değerimizi sorguladığımız gibi, Dante de şöyle diyor:

"zamanı hâlâ aylara bölen sen kim oluyorsun peki?" 16.Kanto:26

"Çocuklar gibi yerinde duramayan gökküre, üçüncü saatin bitimiyle günün başlangıcındaki yol nereye giderse, akşam olması için güneşin de o kadar yolu kalmıştı; orada akşamdı burada geceyarısı." 15.Kanto:1-4

Tüm teolojilerde Araftan cennete, ya da cehenneme gidilir. Dante ise Cehennemden başlıyor yolculuğuna. Dante Hristiyan, Yahudi, Müslüman ve Pagan olmak üzere tüm teolojileri ve felsefeyi bir araya getirmiş ve tersine işleyen bir zaman yolculuğuna çıkmış. Onun algıladığı "zaman" bizim zaman kavramımızdan farklı. Aylara bölünmeyen, sadece akıp giden bir zaman. Ayrıca Katolik Limbo'sunun anlamını da tamamen tersine çevirip, sadece vaftiz edilmemişlere değil, bütün şair, kahraman, bilim insanları ve krallarla doldurmuş ve gayet iyimser, çıkış yolu sunuyor çünkü. Yeni bir teoloji yaratmış. Son derece yenilikçi buldum.

Bu yeni teolojiyi yaratırken, -tanrıya saygılarını her an belirtirken- satır altlarında bize Papa ve Krallar arasındaki gerilimi ve güç savaşını son derece iyi bir şekilde veriyor ve her zamanki gibi, insanın kendi eylemlerinden kendisinin sorumlu olduğunu, vurguluyor bir kez daha.

"dünya kördür, senin de oradan geldiğin belli, gökte buluyorsunuz her şeyin nedenini, siz canlılar, her şey sanki onunla sürükleniyormuş gibi"
16.Kanto:67

17.Kanto'yu çok beğendim. Üzerine yazılacak çok şey var. Uzatmamak adına burada kesiyorum.

19.6.2019

9. GÜN

"Göz çukurları taşsız yüzükler gibiydi.: insanların yüzünde "omo" okuyan biri m harfini hemen görebilirdi." 23.Kanto:31

Dip notlarda "omo" ile ilgili güzel bir açıklama var. Mustafa'nın anlattıkları da ilginçti. Kelime kelime aktaramayacağım ama anladığım; araştırmalara göre, insanın yuvarlak pek çok olguyu kendi yüzüne benzetmeye eğilimli olduğu, örneğin trafik lambalarının yuvarlak olma nedeninin göze benzetilmesi olduğunu söyledi. Sanırım en çok tanıdığımız ve gördüğümüz insan yüzü. Beynimiz tarafından kolaylıkla akılda kalabilecek bir form. Eski arabaların tasarımları geldi aklıma ister istemez. İnsan yüzü gibidir onlar da. Ağaçlarda, dağlarda, taşlarda daima insana dair bir şeyler buluruz. Bir Atatürk portresi, bir kalp, bir el izi. Mars fotoğraflarında bile insan yüzü görülmüştü bir zamanlar. Ne çok çelişkilerle doluyuz diye düşündüm Mustafa'yı dinlerken, kendi yüzünden izler taşıyan arabalar, trafik ışıkları tasarlayan bu çocuk ruhlu insan, savaşlar çıkarıp bir diğerini öldürmeye neden bu kadar eğilimlidir acaba?

Tanrının insanı kendi suretinden yarattığı düşüncesi hemen hemen bütün teolojilerde görülüyor. Bu görüş, insanın doğal bir tanrısallığa sahip olduğunu iddia eder. Eder de, en inançlı kişiler bile, bu tanrısallığı, ya da tanrının ruhunu üflediği bu varlığı din uğruna kolayca öldürebilir. Ya da dinler kolayca "kutsal" adına savaş ilân edebilirler. Dinlerin ve inancın paradokslarından biri. Bu paradoksları inancında en çok gösteren kişi ünlü kilise babası Tertullianus'dur. Tanrı kanıtlamalarında şöyle der: "Saçma olduğu için inanıyorum!" ya da " Tanrı küçük olduğu zaman, özellikle büyüktür." Haydi bakalım...

"Öldüğünde gözyaşı döktüren yüzün yine yaş doldurdu gözlerime bu halini görünce" 23.Kanto:55

Dante'nin de pek çok çelişkisi var. Tasarladığı cehennem ve araf da, ruhlar bedeni acılar çekerler. Oysa gölgedirler ve içleri boştur. Yine de hayalet bir bedenleri vardır. Bu hayalet bedenlerin içleri boştur ama ruhsal kapasiteleri yerindedir. Sadece Dante'de mi? Bütün cehennem tasarımlarında böyledir. Günah bedenle özdeşleşir, oysa inanca göre beden ölümü vardır ama ruh ölümsüzdür. O halde cayır cayır yanan bir beden nasıl bir mantığı vardır?

"Derim ki, dağı dolaşırken sağ omzumuzu dışa verelim, her zaman yaptığımız gibi" 22.Kanto:121

Bir başka çelişki de zamansal ve mekânsal değişmezliklerine rağmen, sağ - sol yer - yön sıfatlarının sık sık kullanılması. Yine de Dante'nin kitabında her türlü

paradoksa izin var. Sanat da paradoksla gerçeklik arasında bir gidip gelme değil mi zaten?

20.6.2019

10. GÜN

Bugün Araf bölümünü bitirdik. 7. katın sonuna kadar giden Dante, ruhsal olarak daha da olgunlaşmıştır. Son bölüm de cennetle bağ kurar. Vergilius'la vedalaşır, çünkü şair Pagan olduğu için cennete gidemez. Yerine Statius geçmiş gibidir. Araf'ın son bölüme kadar, Dante biraz fazlaca Katolik bir görüntü sergiliyordu. Vergilius'un cennete girememesi de buna dahil. Gloria'lar , şükran duaları ve diğer söylemler. Fakat zaman referansını aklımda tutmaya çalışıyorum hep. Sicilyalı öküzü hatırlayın. Kurban içindeyken alttan ateşe verilerek kızdırılan öküz. Dante'nin çağı bu. Söyleyeceklerini satır altlarında, gizli olarak söylemiş. Az, öz ama ciddi kilise ve sistem eleştirileri var. Başka türlü de yapamazdı, yoksa sözde mahkemelerde, tıpkı Giordano Bruno'yu yargılayıp diri diri yaktıkları, neredeyse Galilei'ye yapmak istedikleri ya da pek çoklarına yaptıklarını Dante'ye de yapabilirlerdi. Arada daha açık belirtilmiş ifadeler de yok değil:

"Arsız bir orospu bitti gözlerimin önünde, bir dağın doruğunda bir kalede oturur gibi, çevreyi süzüyordu güven içinde" 32.Kanto:148

"Ama kadın aç, oynak gözlerini bana döndürünce, yabancı sevgilisi tepeden tırnağa kamçıladi onu; sonra, içi kıskançlık, öfke dolu, canavarı çözdü ve öyle uzağa götürdü ki ormanda, orospuyu da, o garip hayvanı da göremez oldum bir süre sonra." 32.Kanto: 154

Dünyevi olanla ruhani olan arasındaki güç çekişmesi. Hepsi değil ama bu çok açık bir mesaj. Fakat diğerleri, daha örtülü metaforlarla yazılmış. Örneğin Cehennemi ve Araf'ı dolduran bütün bu kişiler Katolik kilisesince cezalandırılmış ya da en azından uyarı almış kişiler. Hepsi de düşünür, sanatçı, bilim adamı. Kilise ve Tanrı sevgisini sık sık dile getirirken, aslında bize açıkça gösterdiği tam da bu durum. Öyle ki bütün bu insanlar için içten bir üzüntü ve şefkat duygusu içinde Dante.

Bana göre Araf'ın en önemli bölümleri 17.ve 32.kantoydu.

"Ey okur, dağda sise yakalanıp da, çevreyi gözlerinin üstündeki perdenin gerisinden gören köstebekler gibi gördünse sen de dünyayı, anımsa nemli, yoğun buhar dağılmaya başlayınca süzülen güneşin cılız ışığını; gözlerinde canlandırırırsan bu olayı, düş gücün kavrar benim de batmakta

olan güneşi nasıl algıladığımı." 17:1-9

"ve aklım öyle kapandı ki kendi içine, dıştan gelen hiçbir nesne giremez oldu içine." 17:22

"Güzel babam, ne olur söyle, hangi günahtan arınıyorlar bulunduğumuz dairede? Ayaklarımız dursa da, sen konuşmayı kesme." 17:82

"Doğal sevgi hep hatadan arınmıştır, ama öteki hata edebilir, değersiz bir nesne seçerek, gereğinden fazla ya da gereğinden az severek" 17:94

"üstümüzdeki üç dairede gözyaşı dökmekte; söylemeyeceğim nasıl bölündüğünü üçe, kendin arayıp bulasın diye." 17:137

Bütün bu satırlar, birer sorgulama niteliği taşıyor gibi. Genel olarak Dante'nin sorusu şu: İnsanın aklını ve ruhunu gerçeklere kapatan nedir? Günah nedir ve neden böyle şiddetle cezalandırılıyor? Neden doğayı, doğal olanı bırakıp yapay, değersiz olguların peşinden koşuyoruz? İnsanı yozlaştıran, bozan nedir? İnsanın doğası mıdır bu?

"Hayır" der Dante, insanın doğası değildir onu bozan. Sorunun cevabını 16.Kantoda vermiş. Neden, dünyanın kötü yönetilmesidir.

"Dünyanın kötüleşmesinin nedeni sütünüzün bozukluğu değil demek ki, neden; dünyanın kötü yönetilmesi, vaktiyle Roma güzel kılmıştı dünyayı, çünkü iki güneşi vardı, biri dünyanın yolunu, biri Tanrı'nın yolunu aydınlatırdı. Ama güneşler söndürdü birbirlerini kılıç asayla birleşince." 16.Kanto:103

"“Aklının keskin gözlerini bana çevirirsen” dedi o, “yol göstermeye kalkan körlerin düştükleri hatayı görürsün hemen.” 18.Kanto:16

Sık sık dile getirdiği bir gerçek; özgür irade. Herkes özgür iradeye sahiptir, davranışlarımızın sonuçları yaptığımız seçimlerden oluşur. Yeter ki, dünyaya köstebekler gibi kör gözlerle bakıp, aklımızı kapatmayalım. Vergillius'un son sözleri de böyledir:

"Benden tek söz, tek işaret bekleme; aklın özgür şimdi, doğru ve sağlıklı da, hata edersen uymazsan ona: artık tacını da, külahını da bırakıyorum sana." 27.Kanto:139

21.6.2019

11. GÜN

"Benden tek söz, tek işaret bekleme; aklın özgür şimdi, doğru ve sağlıklı da, hata edersen uymazsan ona: artık tacını da, külahını da bırakıyorum

sana." 27.Kanto:139

Vergillius'un Dante'ye son sözleri budur . Tacını da Kûlahını da bırakıyorum sana. Kûlah dediği, ucu sivri Frig başlığıdır. Frigya kralının Apollon'a meydan okuyuşunu bilirsiniz. Frigya kralı Midas, Pan'ın daha iyi lir çaldığını söyleyip Apollana meydan okuyunca, hiddetlenen Apollon, Midas'ın kulaklarını eşek kulağına çevirir. Bu kulakları örtmek için, Midas kırmızı uzun bir külâh giymeye başlar. O zamandan beri bu Frig başlığı bütün kıta Avrupasında özgür aklın sembolü olur. Masalların "Kırmızı başlıklı kız"ı da benzer bir başlık giyer, Şirinler'in bilge dedesi de kırmızı başlık giyer. Daha pek çok kahramanın kırmızı Frig başlığı vardır. Robin Hood'da dahil.

Bugün kızlar şapka giyip gelmişler, çok hoşlardı, hepimiz ayrı ayrı geçirdik şapkaları başımıza, kamera bu anımızı sonsuza kadar saklayacak. Bizim sonsuzluğumuz, aramızdaki son kişiyi kaybedene dek sürecek elbette. Ama Epikuros'un sözünü tekrarlayalım: "Biz varken ölüm yoktur; ölüm varken biz yokuz" Sonsuzluk kimin umurunda?

Gelelim Cennete. Hıristiyan metafiziğinin cenneti hakkında oldukça yanlış inançlarımız var. Daha doğrusu, genel olarak "cennet" hakkında yanlış inançlarımız var. Bunlar cennet sözcüğüne yüklediğimiz metaforik anlamlardan kaynaklanıyor. Derelerin gürül gürül aktığı, hiçbir sorumluluğun olmadığı, neşe ve eğlence içinde bir yer gibi tasarımıyoruz cenneti. Böyle bir yer umudu bizi kalbimizin en derin yerinden yakalıyor olmalı. Oysa cennet, tanrıyla yüzleşme basamaklarından biri. Bu nedenle uçma metaforu kullanılmış. Dante ve Beatrice uçar gibi, daima yukarı yol alıyolar, bir üst aşamaya.

Bölümde bildirdiği gibi, nesnelere dünyası, özdekler dünyası, hiçbir gerçekliği olmayan simgeler/ semboller dünyasından başka bir şey değildir. Yani gerçek olan nesnelere değil tümeller-evrenseldir. Aklımız yeterince gelişince, salt "iyi" yi, salt "güzeli" kavrayabileceğiz. Sokrates iyilik kavramını ortaya atmış, Platon "iyi" idesinin gerçek olduğunu düşünmüş. Yani iyi davranışı görebilirsiniz ama, "iyi" idesi belli bir iyiden daha sürekli, sonsuzdur. Ona göre en yüksek İde "iyi"nin idesidir. Yani Tanrıdır. Şu halde, insan her davranışında iyiye yaklaşılmaya çalışmalıdır, tanrıya benzemeye çalışmalıdır. Bunun aşamaları da adalet, erdem ve bilgeliktir.

"Bir nesne bir başka nesnenin içine girdiğinde, bir boyutun bir başka boyuta nasıl eklendiğini, anlamak zor burada, bir nesneysem ben de, bizim yapımızla Tanrı'nın nasıl birleştiğini gösteren tözü görme isteği daha da tutuşmalı içimde. Doğrulanamaz inanç denilen, ama insanın inandığı ilk gerçek gibi kendiliğinden bilinen gerçek orada görünecek." 2.Kanto : 37

Burada söz ettiği gibi, "töz"ü görme isteği, yukarıda söz konusu olan "iyi" idesi.

Buraya kademelerle gelinir. En son kademe, "töz"le yüz yüze gelindiği andır. Hint felsefesinde Nirvana dedikleri durum.

Soren Kierkegaard'da Tanrı ile yüzleşmeyi, aşamalarla sistemleştirmiştir. Ona göre, estetik yaşam aşamasından kurtulup, (yani dünyevi konfor ve sahte yaşamından kurtulup), etik ve dini varoluş aşamalarına gelmenin koşulu seçim yapmaktan geçer. Seçim yapmak özgürlüğün ve bir üst yaşam aşamasına geçmenin koşuludur. Özgürlük, seçimlerimiz olmadan mümkün değildir, yani insan ancak bilinçli seçimler yaparsa özgür bir varlık olur. Ancak etik aşamadan dini aşamaya geçerken, kötüyle iyi olan arasında yapılan seçimden farklı bir seçim yapmak durumundayız. Onun sözünü ettiği, kişinin kendi kendisiyle yüzleşmek zorunda olduğu, Tanrı karşısında, tanrı ile yüzleşmek durumunda olduğu seçimdir.

"İsrailoğullarına işte bu nedenle kurban yükümlülüğü yüklendi, bildiğin gibi kurban kimi kez değiştirilebilirdi."5.Kanto:49

Bir çok kurban öyküsü var elbette ama çok tipik bir örnek Tanrının, Hz.İbrahim'den oğlunu kurban etmesini istemesi, Kant'ın deyişiyle "Tanrı'nın tanrı olmasına aykırıdır". O halde burada odaklanmamız gereken der Kierkegaard, Tanrı'nın İbrahim'den ne istediği değil, Hz. İbrahim'in Tanrı'dan ne beklediğidir. "Hz. İbrahim bir oğul sahibi olarak soyunun devam edeceğine inanmakta ve imanını oluşturmaktadır. Ama oğlunun kurban edilmesine rağmen soyunun süreceğine inanması, yani dünyevi olanın geri verileceğine olan bu güven, imanın paradoks yönüdür." Absürd der buna. Kierkegaard'da absürd, "beklenti" anlamını taşır. İrrasyonel olanı beklemek. Örneğin ölümcül bir hastalığa yakalanmış olan bir insanın iyileşmesini ümit etmenin rasyonel bir tarafı yoktur ama gayet, insanidir. Kierkegaard'ın absürd kavramı ünlü Hristiyan teolog Tertullian'ın "Credo quia absurdum" (Saçma olduğu için inanıyorum) deyişinde ifade ettiği absürd anlayışının benzeridir. Aklın kabul etmediği durumda insan inanmayı yani imanı devreye sokar. (Bknz. Soren Kierkegaard, Ölümçül Hastalık ve umutsuzluk - Korku ve Titreme - Kaygı Kavramı)

7.Kantoda 40-45'i tekrar okursanız, (ve dip notu) İsa'nın Ademin cezası nedeniyle çarmıha gerilir, Adem derken tüm insanlığın işlediği suçlar kastedilmektedir. Bu nedenle ceza haklıdır. Ama İsa, Tanrı niteliği taşıdığı için İnsanoğlunun cezasını onun çekmesi adaletsizdir. İsa kurban edilmiştir burada.

Hristiyan inancının temelinde çok önemli bir motif olarak gördüğümüz "İsa"; Tanrı'nın insanla arasındaki bağı kurabilmesi için önemli. Tanrı fikrinin gelişmesi, insan "ben"inin gelişmesine bağlıdır. İsa büyüdükçe insan ben'i de büyür. Yani Tanrı İsa'yı insana ölçü olarak vermiştir. Yaşamımız acı, keder, korku ve umutsuzluklarla doludur, İsa bunun en büyük örneğidir. İsa'nın mutlaka ilişkisi motifi, İbrahim ve Tanrı ilişkisinde de aynen kullanılmış, İbrahim örneği ile

işlemiştir. "Çünkü estetik kendimi kurban etmemi kesinlikle kabul edebilir ama kendim için bir başkasını kurban etmemi kabul etmez" der. Soren Kierkegaard, Korku ve Titreme - Diyalektik Lirik, (Say Yayınları, 2015) 116:6

İşte Dante'nin cenneti, bu aşamaları geçeceğimiz ve sonunda Tanrı ile yüz yüze geleceğiniz yerdir. Beatrice, Dante'nin görmesini sağlayan bir gözdür. Vergillius'un "kûlahı bırakıyorum sana" sözü, Seçim yapan aklı yani özgürlüğü, bir üst yaşam aşamasına geçmenin koşulu olarak görmesindedir. Dante Cehennem, Araf ve Cennet'te, tek kelime ile bunu ister okurundan. Kûlahı takmamızı.

24.6.2019

12. GÜN

Dante'nin cennetinde gökteki yıldızlar, cennette yaşayanların doğasını yansıtıyor, örneğin ayın yüzeyinde lekeleri görüyor. İnsan ruhunun pürüzleri bunlar. Pürüzleri görüp onlardan sıyrılmaya başladığımızda, yani yukarı doğru çıkmaya başladığımızda: Daha parlak kuvvetli bir ışıkla karşılaşırız. Bu ışık Tanrının-"Yüce İyi" nin ışığıdır. Ona yaklaştıkça daha iyi görmeye başlarız ve bize yansıttığı ışık da kuvvetlenir.

"çünkü yüce iyiliğin bize karşılıksız verdiği ve kendisini görmemizi sağlayan ışık çoğalacak; bu nedenle görüşümüz artacak, ondan kaynaklanan sıcaklık artacak, ondan gelen ışın artacak." 14.Kanto : 46

Fakat yukarı doğru çıkmanın koşulu önce kendinle yüzleşmektir. Hatırlarsanız 2.Kantoda, üç aynadan söz ediyordu.

"Üç ayna al; aynaların ikisini kendinden aynı uzaklığa götür, üçüncüsü daha geride, iki aynanın ortasında görünsün gözlerine. Yüzünü aynalara dön, sırtından gelen bir ışık da üç aynayı aydınlattıktan sonra yansiyarak sana gelsin. En uzak aynanın görüntüsü küçük de olsa ötekilerden, onun da eşit oranda parladığını göreceksin." 2.Kanto:97

"Yukarıda aynalar vardır, Taht dersiniz onlara siz, Tanrı'nın kararlarını yansıtır bunlar bize; böylece benimseriz bu sözleri biz." 9.Kanto: 61

"Üç" üzerine yazılacak çok fazla konu var. Sadece buradaki bağlamı ile "üç ayna"nın, geçmiş, yaşadığı an ve geleceği temsil etmekte olduğunu düşünüyorum. Yüzünü aynalara dönerek bakmasını istiyor, tanrının ışığı onu aydınlatacak, aldığı kararlarını görmesini sağlayacak. Ağırılıklarından kurtulacak

bu yüzleşmeyle. Ruh yukarı doğru her yükselişinde yıldızların metal ağırlığından kurtulur ve hafifler. (Lütfen hatırlayın Ay gümüş, Merkür, civa, Venüs bakır vs. böyle gider bu.) Dolayısıyla Tanrı önüne geldiğinde artık tamamen çıplak ve saftır.

"Aklının gözleri övgülerimi izleye izleye ışıktan ışığa gitmekte ise, sekizinci ışığı merak etmelisin şimdi,
Yüce güzelliği görmenin sevinci içindeki bu kutlu ruh, yalan dünyayı açığa vurur akli erenlere." 10.Kanto:121

3. Kat. Bilgelik katı. 3 Hint mitolojisinde de, diğer dinlerde de, önemlidir. Üç karakter. Baba, ana, oğul. Bazen İki kızkardeş, bazen üçlü Maya. Çin'den Yunan'a ve Hıristiyan'a tüm geleneklerde insan 3'lü bir yapı içinde ifade edilir. Tanrıyı erkek yapmak isteyen Hıristiyan teolojisi, baskıya karşı koyamamış, kadını da içine almak zorunda kalmış. Yine aynı şekilde tüm geleneklerde evren 9 katılıdır. Dante'nin son katı da 9.Kat.

Bilgelik katı, elbette çağları en çok etkisi altına almış filozoflar olmadan olmaz. Parmenides'e Cehennem, günlük 3 de değinmişim biraz. Burada ise hemen hemen iki bölümde bir okuduğumuz "ilk devindirici" sözü bana Anaksagoras ve Aristoteles'i düşündürüyor. Bölümde Aquino'lu Tommaso 'da geçtiği için "ilk devindirici" nedir ona bir bakalım.

Anaksagoras'a göre evrenin başlangıcında, "her şey bir aradaydı ve sayıca sonsuzdu; ayrıca o kadar küçüktü ki, hiçbir şeyi tek tek tanımanın imkânı yoktu ve üstelik bu küçüklük de sonsuzdu." Parmenides nasıl ki varlığı "bir" olarak görüyorsa, Anaksagoras da her şeyi bir olarak görüyor fakat bu birliği bir çok karışımın birliği, yani çokluğun birliği olarak tanımlıyor. Her şey her şeyden meydana gelmişti; her şeyin tohumları her şeydeydi. Sonra bu karışım anaför şeklinde, hızla dönmeye başladı: bu hız bizim şu an bildiğimiz hıza hiç benzemiyordu, çünkü bu hız aklımızın alamayacağı kadar büyük ve güçlüydü. Bu hızdan karışımın bütünlüğü bozulmaya başladı, seyrek olan yoğun olandan ayrıldı. Yoğun olan, ıslak soğuk ve karanlık olan aşağıya düştü ve dünyayı (yeryüzünü) oluşturdu. Seyrek olan sıcak, kuru ve aydınlık olan da yukarıya yükseldi. Hava oluştu. Sonra en altta bitkiler, üstünde hayvanlar ve onun üstünde de insanlar olmak üzere varlık katmanları meydana geldi. Anaksagoras için bu döngü hareketini başlatan ve şeylerin düzenli olarak birbirinden ayrılmasını ve düzenlenmesini sağlayan "sonsuz bir Zihin (Akıl) vardır" Kaynak : İlkçağ Felsefesi, Çiğdem Dürüşken'den derleme

Anaksagoras'ın "Akıl" dediği devindiriciye, Aristoteles, "ilk hareket ettirici" der. En üstün töz budur. Hareketsiz hareket ettirici. Mutlaktır, ezeli-ebedidir, yani yaratılmamıştır ve bozulmaz, yok olmaz; dolayısıyla hep vardır ve var olacaktır. Daha sonra adına "Tanrı" denecektir. Evrendeki bütün gelişim de, en üst

yetkinliğe doğru bir gelişimdir. Çünkü Tanrı evrende her varlığa yetkin olana, yani kendisine dönme ereği zerk etmiştir.

Skolastik felsefenin en büyük düşünürü Thomas Aquinas, (Fakat Tommaso'ları karıştırmayalım lütfen: biri Aristoteles hayranı, diğeri Aristoteles düşmanıdır.) Aristoteles üzerine yaptığı incelikli araştırmalarıyla ünlüdür. "Aquinas'a göre yaratılmış her varlık sınırlanmış ve aynı zamanda belirlenmiştir. Tanrı varlığı yaratmış olamaz çünkü bu kendisini yaratmak anlamına gelecektir oysa bu saçmadır. Yaratılmış her şeyi belirleyen ve sınırlayan şey onların var oluşlarıdır. Bu onları "o" yapan şeydir. Aquinas buna "ne'lik" der. Bu aynı zamanda "öz" anlamına da gelmektedir. Yaratılmış olanların özleri ve var oluşları bir ve aynı değildir. Böyle bir özdeşlik sadece Tanrı için mümkündür. Yaratılmış olan hiç bir şey kendi başına var oluşunu sürdüremez. Var oluşlarını sürdürebilmek için bir başka şeye muhtaçtırlar. Var olanlar çokluğundan önce gelen bu şey Bir'dir ve her şey ondan pay alarak var olmaktadır. Böylece Bir yani Tanrı her şeyi özsel olarak kendine bağlamaktadır." Kaynak: Varlık Felsefesi, Uğur Ekren'den derleme

Şimdi sanırım Dante'nin soğuk, ıslak ve karanlık Cehennemi ile Cennette sürekli en üst yetkinliğe doğru gelişim süreci, kafamızda yerli yerine oturuyor. Dante'de, felsefenin ve özellikle 2000 yıl etkisini sürdüren Aristoteles teolojisinin etkilerini açıkça görebiliyoruz.

25.6.2019

13. GÜN

Dante cennetinde Tanrının hemen ayaklarının dibinde, kendisiyle Beatrice'yi "bir" ve tek hale getirmiş, Beatrice'nin ışığı, Tanrının ışığıyla biraz gölgelense de, yine de "Kadınım" diyor ona. Tanrı sevgisine yakın olan sevgisi, ihtişamlı bir saflık içinde. Peki ruhları tekrar bedene bürününce? Bu sorunun cevabını Hz.Süleyman veriyor:

"Cennet'te şenlik sürdükçe, sevgimiz böyle bir giysi ışıtacak çevremizde. Bu ışığın parlaklığı sıcaklıkla orantılıdır; sıcaklığı ise görüş yaratır, görüş de, değere eklenen Tanrı bağıışı ile çoğalır. Yeniden büründüğümüzde şanlı ve kutlu tenimize, kimliğimiz bütünleşip daha kusursuz olacak; çünkü yüce iyiliğın bize karşılıksız verdiği ve kendisini görmemizi sağlayan ışık çoğalacak; bu nedenle görüşümüz artacak, ondan kaynaklanan sıcaklık artacak, ondan gelen ışın artacak." 14.Kanto: 34

Sonra parlak ışıklardan bir Haç işareti görür, İsa'nın yeniden dirilişiyile kendisi arasında bir paralellik kurar, işte o anda, Tanrı sevgisi, estetik aşka ağır basar ve

şunu söyler:

"Aklımı başımdan alan gözlerin değerinin bile geride kaldığını söylemem abartı sayılmamalı" 14.Kanto: 130

Yine de, bir üsteki kata doğru yükselirlerken, Tanrının ışığıyla daha da güzelleşmiş Beatrice'nin, gözlerine bakmaktan keyif alır, bu kez kutsal bir keyiftir bu. Dante kendi gerçek yaşamında da Beatrice ile bir kez bile tensel temasta bulunmamıştır.

Fakat ilginçtir, Beatrice ile olan ilişkisindeki saflık, "ölümlülerin sınırlarının ötesinde" ki hâl (15.Kanto:42), Dante'nin ülke ve akraba ilişkilerine gelince yeniden dünyevileşir. Aşkın cinselliği reddedilirken, savaşların kanı, öfkesi ve üzüntüsü cennette bile gerçekliğini korur. Oysa Beatrice için Meryem anıştırması, kendisi için ise İsa anıştırması yapıp, kendini Tanrıya kurban olarak sunar. Tektir ve üçtür aynı zamanda. Yine de, tarihsel kan davasını ve ülkenin çökük durumunu ifade eder, yozlaşmış kral ve papalara açıkça veriştirir. Eleştirisi, cesareti, güçlere başkaldırışı Tanrı katında ödüllendirilir. Bence dini motifleri kamuflej olarak kullanıp, söyleyeceklerini söyler.

İşte külahı daima başında bir adam. Tüm Dante tabloları ve gravürleri başında bu külahla resmedilmiştir. O hem bir ozan hem de bir siyasetçidir.

26.6.2019

14. GÜN

Şimdiye kadar okuduklarımız içinde beni en çok düşündüren bölümler bugün okuduğumuz bölümler oldu. Hepsinden söz edemeyeceğim için, bana göre en önemli satırlardan, soru sorduğu yerlerden söz etmeyi seçtim.

"Konuş, iyi Hıristiyan söyle bakalım: nedir inanç?" Bunun üzerine,

gözlerimi bunları söyleyen ışığa kaldırdım, sonra Beatrice'ye baktım, içimdeki çeşmenin suyunu dışarı akıtmamı işmar etti o bana. " 24.Kanto : 52

Sonra sözlerini sürdürür:

" inanç, özlenen nesnelere tözü, görülmeyenlerin kanıtıdır; bence inanç böyle tanımlanır." 24.Kanto: 64

Yani inanç umut ettiğimiz (özlenen) şeylerin tümü. Olup olmayacağına dair hiç bir bilgimiz olmamasına rağmen içinde olduğumuz beklenti. Kierkegaard'ın "Absürd"ü. Onun terminolojisinde Absürd: beklenti anlamını taşır. Tertullian'ın "şaçma"sı. (lütfen bkz. Dante Günlükleri:11)

"Gözle göremediğimiz kesimlerde ise akıl yürütmemiz gerekir, bu nedenle inanca kanıt adı verilir" 24:76

Akılcı biri için "inanmak" ve "kanıt": görmektir, deneydir. Oysa inanç, rasyonel bir kanıt olmadan da mümkündür, sezgisel olabilir. Ayrıca yalnızca gözle görülmeyenler değil , görülebilir, oldukça somut, tarihsel şeyler de inanç içinde yer alabilir. Ama kurnazca sormaya devam ediyor Dante:

"Seni inanca götüren eski ve yeni önermeyi kutsal kelâm saymanın nedeni ne?" 24:97

"Bu işleri kanıtlayan ne, söylesene? Ant içerim kanıtlanması gereken başka şey değil, bu işler." 24:103

Dante, inancın, kutsal kitapların mantıksal eksikliklerin farkındadır pekala. Aslında bütün Patristik Felsefe farkındadır. Kilise babaları, tüm orta çağ boyunca Tanrı kanıtlamalarıyla bunu çözmeye, akla uydurmaya uğraşırlar. Hatta Thomas Aquinas akıl yürütmeleriyle Adem'le Hava'nın cennet bahçesinin bu dünyada, gerçek bir yer olduğunu göstermeye çalışmıştı. Ne var ki hiçbir beyin, ontolojik kanıtı bulmaya ya da çözmeye yetkin değildir henüz. Kanıtlamaya duyulan bu ihtiyaç, mantıksızlığın ispatı gibidir aslında.

26.Kanto da bence üzerinde düşünölmeye değer:

"Oğul şunu bil ki, sürgünün gerçek nedeni meyveyi tatmak değil, sınırı geçmektir." 26:115

Yine Tanrı sınırlarının ihlâli. Elma ağacı hem bilgelik, hem de ahlâk sınırlarının temsili. İtaati bilmeyen, Tanrıyla aşık atmaya kalkışan, asla affedilmez. İlk çağ mitoslarından beri böyledir bu.

"Tanrı'nın Oğlu'nun boş bildiği yerimi, evet yerimi, yerimi yeryüzünde eline geçiren, kan ve pislik deryasına çevirdi mezarlığımı; buradan düşen lanetli aşağıda keyiften dört köşe şimdi." 27.

Kanto:22

Dante bu sözleri Petrus'a söylettirir. Son derece sert sözler bunlar, çok ciddi papalık suçlamaları içeriyor. Bir yandan ruhani dünyanın saflığını, güzelliğini överken diğer yandan tam bir politikacı kimliği ile iktidarı eline geçirmiş olanları yerden yere vuruyor. İktidarla bir derdi var. Nasıl olmasın ki? Ömrünün yirmi yılını saçma sapan nedenlerle sürgünde geçirmiş, sonunda ölüme mahkum edilmiş ve çok sevdiği Floransa'sına asla geri dönememiş.

"Artık yukarıya bakmadığımı görünce, kadını dedi ki: "Gözlerini indir de, bak nasıl yerinde döndüğüne."

İlk kez baktığımdan bu yana, ilk iklimin yayını, ortasından sonuna geçmiş olduğumu gördüm, öyle ki, Cadiz'in ötesinde Ulikses'in geçtiği çalgın geçidi, burada ise, Europa'nın sırtta taşındığı kıyıyı gördüm" 27: 76

Artık 9.kattadır, en yukarıya çıkmıştır, aşağıya bakar, yol aldığı mesafeye, Ulysses'in (Ulikses Latin versiyonu) geçtiği çalgın geçidi görür. "Bu çalgın geçit" le, sanırım Skylla ile Kharybdis arasındaki geçidi kastediyor. Neden Ulysses'le kendisi arasında paralellik kurmuş olabilir? Her ikisi de cennet ağacı, düşüş, ölüm, diriliş olgularını yaşamışlardır hayatlarında, acılara ve haksızlıklara tanık olmuşlardır, her ikisi de tek bir kadına soylu, derin bir aşkla bağlıdır, her ikisi de ölüm ülkesine gitmişlerdir. Sonunda Dante'nin fark ettiği gibi " öyle ki, eskisinden iyi görüyordum şimdi" 26:79, gözlerinin açıldığı, görüşünün netleştiği anda, Ulysses gibi dünyanın daha büyük bir bölümünü görmeye başlar ve bütün bu badirelerden, cehennem dibinden, altın ışıltılı merdivenlerinden yukarı telosa gururla çıkar, mitolojik bir kahraman olarak.

27.6.2019

15. GÜN

Okumamız bugün sona eriyor. 32.Kanto'da Dante ruhları sembolik bir gül içine, hiyerarşik bir düzende oturtur. Gülün alt kısmında "iyiyi kötüden ayırt edemeden" ölen masum çocukların ruhları bulunur. "Yedinci basamaktan aşağı inildikçe Yahudi kadınlar dizilirler, çiçeğin taçlarını ikiye bölerler" 32:16 Yani Yahudiler alt basamaktadırlar.

Ama hiç Müslüman görünmez. Ama yeryüzünün bir başka cennetinde, Gümüşlük parkında, bir avuç "Müslüman" halka olmuş, Dante'nin Müslümansız Cennetini okumakta. Kocaman gülüyoruz burada Thomas'la.

Mustafa'nın sorusu kurcaladı aklımı, "Melekleri kim yaratmış?" Kitapta Tanrının yarattığına dair sözler arayıp bulmaya çalıştım.

"parlaklığı, *Subsisto* diyebilisin diye, yeni sevgiler üretti gönlünce, öncesiz sonrasız sevgi. Bundan önce de boş durmamıştı; çünkü Tanrı kelâmının bu sulardan geçişi ne öncelidir, ne de sonralı. Arı biçimle madde birlikte yaratıldı, ustalıkla birleştirildi." Kanto.29:6

"Hieronymus, dünyanın geri kalanı yaratılmadan önce, meleklerin yaratıldığını yazdı; ama kutsal ruhtan esinlenen yazarlar bu gerçeği birçok yerde yazdılar, dikkat edersen görürsün sen de bunu; insan akli bunun böyle olduğunu az çok sezer" 29:37

"Burada gördüklerin ise değer bilirdiler, kendilerini herşeyi anlamaya hazır kılan iyilikçe yaratıldıklarını kabul ettiler" 29:58 (gördüklerin:Melekler, iyilikçe: Tanrı)

Gel gelelim bütün bu ifadelerde, Mustafa'yı haklı çıkaran bir durum var, o da ifadelerin pasif cümle yapısıyla kurulmuş olması. Yani, Mustafa'nın ısrarla "öznesi kim?" diye sorduğu, gerçek öznesi belli olmayan bir ifadeyle.

Yaradılıştta da Meleklerin yaratıldığına dair bir ifade bulamadım. Çok genel anlatılmış. Belki başka metinlerde vardır. Şimdi biraz geriye dönüyorum:

"Ben cehennem azabına inmeden önce içimi saran sevincin kökeni yüce gücün adı **I** idi gökyüzünde;

EI oldu sonra; yerinde bir değişiklikti, çünkü insanların gelenekleri, dallardaki yapraklar gibidir, biri gidince, biri gelir" Kanto:26:

Burada "I" (İngilizce 'ay') nın "Ben" demek olduğunu biliyoruz.

"Ve Allah Musaya dedi: Ben, BEN OLANIM; ve dedi: İsrail oğullarına böyle diyeceksin: Beni size BEN İM gönderdi" Eski Ahit, Çıkış, Bap,3:14

" **EI oldu sonra**" Sonra **Ben, EI** oldu. **EL** (veya **II** EL'in yani **II** 'nin sözcük anlamı), bütün kadim dillerde aynıdır: Tanrı. Yaradan. Genellikle Doğu Tanrılarına atıfta bulunur ve **II** belirsiz bir formu ifade eder.

Eski Mısır tanrılarında **Ka**. "ruh" ya da "can" anlamına geldiği düşünülüyor. Ama EL adını taşıyan başka Tanrılar a yok değil, sağdaki resim. El yaldızlı heykelciği İsrail'in Megido bölgesinden; EL: TANRILARIN KRALI. Burada kesiyorum isteyenler Google'dan araştırabilir.

Demek istediğim Dante'nin son derece akıllıca işaret ettiği gibi;

"El oldu sonra; yerinde bir değişiklikti, çünkü insanların gelenekleri, dallardaki yapraklar gibidir, biri gidince, biri gelir"

Yeryüzüne gelip giden Tanrıların sayısını saymak imkansız gibidir. Gerçektende dallardaki yapraklardır bunlar, Öte dünya inancı, bu dünyayı berbat etmemize neden oldu. Laima'nın sözünü ettiği, bildiğimiz "Tanrının üstünde tariflere sığmayan başka bir yaradan/varlık" düşüncesi zihinlerde şimdi. Çünkü günümüzün son tanrıları bile yeterli değil artık insanoğluna. Yeni Tanrı arayışı devam edecek gibi duruyor.

"Bakire ana, oğlunun kızı, yaratılanın en yücesi en yalını, sonsuz kararın dönüm noktası, öyle soylu kıldın ki insan doğasını, Yaradan gocunmadı, kendini insan kıldı. " 33.Kanto:1

Her ne kadar belirsiz bir form, tanımsız, herhangi bir sığmaya sığmayan, aklın alamayacağı yücelikte diye tanımlanırsa tanımlansın, Tanrılar her zaman insan formunda düşünülmüş, insana ruhuna kendinden üflemiş, insan onunla arasında fiziksel denebilecek bağlar kurmuş. Örneğin "İkel" kabilelerin totem alışkanlıkları, Hıristiyan dinin en temel ritüellerine dönüştürülmüş, üzümün kanı şarap; İsa'nın kanı, ayinlerde ağızlara alınan sembolik ekmek "Oblat" ; İsa'nın eti olarak ağızlara alınmış. "Bu benim kanım, bu benim bedenimdir" dedirtilmiş İsa'nın ağzından. Bütün bunlar hep tanrısal güçten pay almak için. Her pazar İsa'nın kanını içen ve bedeninden bir parça yiyen nesiller... ve Paganlar Dante'nin cennetinde yer bulamazlar kendilerine. Yine dinin paradoksları.

Kitabımız bitti böylece paradokslarla. Çok mutluyum hep birlikte okuduğumuza.

28.6.2019